

סדרת מאמרים בעניין נסיעה וחזרה של אנשי רפואה והצלה לבית חולים בשבת (3)

בשני המאמרים הקודמים ביארנו את יסודות ההלכה בנוגע להיתר החזרה של אנשי רפואה והצלה לביתם לאחר שסיימו לבצע את מלאכת ההצלה. מסקנת הדברים הייתה, כי למרות שיש בפוסקים שאסרו על חזרה באופן הכרוך חילול שבת דאורייתא, מכל מקום כאשר ברור לנו שבמידה שנאסור על אנשי ההצלה לחזור לביתם, הם בודאי יימנעו בעתיד לבוא להצלה, יש להתיר את חזרתם למקומם בשבת אפילו בפעולות הכרוכות באיסורי תורה.

וכך גם כותב רבינו הגר"א וייס בשו"ת מנחת אשר (חלק ב' סימן מ' אות ו'): "ומסתבר שהדבר תלוי במציאות שבכל דור ודור, ובזמננו ברור שאם יצטרכו מתנדבי הצלה לשהות שעות רבות רחוק מביתם ללא תנאים ולהשאיר את משפחותיהם לנפשם בשבת ויו"ט, בוודאי לא יתנדבו, ואתה מכשילן לעתיד לבוא".

ומביא רבינו שם עובדא ששמע מפי ת"ח נאמן ששמע מבעל הדבר, שאישה אחת רופאה שומרת תורה ומצוות שהייתה נוסעת ברכבה בשבת לטפל בחולים שיש בהם סכנה, וחוזרת לביתה ברגליה, ופקד עליה מרן הגרי"ז מבריסק בכל תוקף לחזור לביתה ברכבה ואסר עליה לחזור לביתה ברגל, ונימוקו עמו, שבהכרח שהחלטתה אם יש צורך לנסוע לטפל בחולה "תושפע בתת מודע מן הקושי והטורח לחזור ברגל ממקום רחוק, ומשום כך חובה עליה לחזור ברכבה משום פיקוח נפש, והדברים מופלאים".

אחרי הקדמה זאת, נבחר את היוצאים מן הכלל. ראשית, על פי האמור – חילוק חשוב הוא בין אדם שתפקידו ומקצועו הוא הצלת נפשות, לבין אדם שנקרא באופן מקרי להציל חיים, כגון אדם שראה את שכנו במצב מסוכן, ומיהר כהלכה להסיעו ברכבו לבית החולים. כעת הוא נמצא בבית החולים, ועוד היום גדול, האם מותר לו לחזור לביתו בשבת, או שעליו להמתין לצאת השבת?

על פי העיקרון שביארנו, ברור שאסור לו לחזור לביתו באופן האסור מדאורייתא, ואפילו באופן שבו יש רק איסורים דרבנן יש לפקפק, שהרי כפי שלמדנו ביסודות ההלכה ההיתר של "התירו סופן משום תחילתן" לרוב הדעות אינו מתיר אלא ללכת אלפים אמה לכל רוח, ולא יותר מכך, אף כשזה אינו אלא איסור דרבנן. ואמנם למדנו מדברי החתם סופר

שיש להתיר איסורים דרבנן כמו נסיעה על ידי נכרי, אך מכל מקום דבריו נאמרו בנוגע לאיש רפואה, ולא בנוגע לכל אדם פרטי, שלגביו אין סבירות מיוחדת שהוא ייקרא שוב להציל נפשות, ולכן אין סיבה להתיר לו לעבור איסורים בכדי לשוב לביתו. ההיתר נאמר רק במי שמן הסתם ייקרא שוב לכך, כגון מתנדב בהצלה, שכמעט בכל שבת הוא נקרא לפעולות כאלה, והרבה פעמים צריך להבהיל את החולה לבית החולים, ולגביו אנחנו יכולים לשער, שאם נאסור לו לשוב לביתו, הרי שמן הסתם אחרי מספר שבתות כאלה הוא בעצמו כבר יימנע לנסוע שוב, או שבני ביתו יתנגדו שהוא יקבל קריאות ממוקד ההצלה ושוב ישבית את סדרי השבת בביתו, אך סתם אדם, גם אם במקרה אחרי תקופה ייתקל שוב באירוע חירום שבו הוא יצטרך להגיש עזרה, סביר שייצא שוב לסייע, אף אם יצטרך להמתין עד צאת השבת. וכך נקטו הפוסקים.

ברמת חומרא גבוהה יותר מכך, נמצא מי שיוצא להציל נפשות של בני משפחתו, כגון איש שלוקח את אשתו ללידה בשבת, ורוצה לחזור לביתו במהלך השבת. אף על פי שהוא יצא להציל נפשות, מכל מקום אסור לו לחזור לביתו, שהרי אצלו בוודאי לא שייך כלל העניין של "התירו סופן משום תחילתן", וברור לנו שגם בפעם הבאה הוא ישוב ויעשה את אותה הפעולה ולא יימנע ממנה. (אין זה סביר לחשוש, שהחוויה של ההמתנה הקשה בבית החולים תגרום לו להימנע בעתיד מלעשות כן עבור אחרים, משום שכל עוד אדם פועל כעת לצרכיו הוא, הוא מקבל במנוחה את הצורך להמתין בבית החולים עד צאת השבת, ושלא כמו מי שעושה כן עבור אחרים).

מקור הדברים הוא על פי דברי החתם סופר (חו"מ סימן קצד). בתשובתו שם, עסק החתם סופר בשאלה מה יעשה רופא יהודי הנקרא בשבת ללכת להציל נפשות של נכרי. החת"ס מבסס את ההיתר ללכת באופנים שיש בהם איסור דרבנן על הדין של "איבה", שמחמתו מצינו בהלכה (וכבר ביארנו זאת בכמה מאמרים), שמותר לעבור על איסור דרבנן, במקרה שאין כל אפשרות להשתמט מן הפעולה ללא שתתעורר שנהא ואיבה מצד הנכרים, על כך שהיהודים נמנעים מלהצילם. אף שהחתם סופר מתיר ללכת להצלה בדרך זו, הוא מחדש, שאין בכך היתר לחזור למקומן:

"ונראה לי דעל כל פנים אסור לחזור למקומו אחר שעסק ברפואות של אותו הגוי, דלא דמי לההולכים להציל מן הגייס דחוזרים למקומם דהתירו סופם משום תחלתם שמא לא ילכו ויהיה סכנה לישראלים, אבל הכא, אף על גב דאם לא ילך

לעסוק ברפואות אפשר שהי' סכנה, מכל מקום אין להתיר לחזור משום תחלתם, דהכא **שגם הוא בסכנה** אדרבא עיקור הסכנה הוא על עצמו, ליכא למיחש שאם לא יתירו לו לחזור לא ילך פעם אחרת, זה אינו, דהוא יחוש לעצמו, מה שאין כן בהולכים להציל מן הגייס וכו', שהולכים **להצלת אחרים**, בהא איכא למיחש".

כלומר, שמאחר שהוא הלך להציל את הנפש משום איבה וחשש סכנה, אין כל חשש שהוא יימנע בפעם הבאה מללכת, שהרי בוודאי ילך שוב, משום שהחשש סכנה הוא על עצמו.

לכאורה יש לעיין בדברי החתם סופר משתי פנים:

א. לכאורה גם ההולכים להציל מן הגייס (המקרה המקורי של התירו סופן משום תחילתן כפי שביארנו במאמרים הקודמים) הולכים להציל את עצמם, ולא מסתבר שמדובר רק בחיילים מקצועיים שבאים להציל נפשות של אנשי עיר כלשהי, בעוד שהם עצמם אינם נתונים בסכנה. לפי דברי החתם סופר לא היה לנו להתיר להם לחזור למקומן, שהרי פשיטא שגם בפעם הבאה הם יבואו להציל נפשות – שהרי גם הם יהיו בסכנה; ואם כן מה החילוק בין המקרים. תמיהה זו תמה על דברי החתם סופר הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה חלק א סימן ח).

ב. ולכאורה יש להוסיף ולשאול, שמניין לנו שבפעם הבאה יהיה מדובר באופן שבו הוא עצמו יהיה בסכנה, ושמא בפעם הבאה יהיה זה חולה אחר, אלא שמאחר שהוא כבר למוד ניסיון ממה שלא התירו לו לחזור בפעם הקודמת, שוב הוא יימנע מללכת להציל.

בעוד שהקושיא הראשונה היא אכן קשה ליישוב, וגם הגרש"ז זצ"ל נותר עליה בצריך עיון, נראה שהשאלה השניה אינה קשה. הביאור הוא, שהחשש שמחמתו התירו סופן משום תחילתן אינו משום שבעקבות הניסיון שיש לו עכשיו, הוא יימנע "פעם אחרת" ללכת, אלא שמעיקרא אנשים לא יילכו אפילו לא פעם אחת להציל אם הם יודעים שיצטרכו להישאר במקום ההצלה ולא יוכלו לחזור לביתם. משום כך, אנו דנים כל מקרה לגופו. אם נאמר למי שהולך להצלת עצמו שהוא מנוע מלשוב, האם הוא לא יצא? בוודאי שאכן הוא יצא בכל זאת להצלת הנפש. משום כך, אין להתיר לו לחזור למקומו.

לפי זה, אכן היוצא להציל את עצמו או את בני ביתו, אסור לו לחזור למקומו בשבת.

אך בארחות שבת (חלק ב פרק כ הערה פו) העיר, שיש להוכיח מהלכה מפורשת שמקורה בתשב"ץ (חלק א סימן כא). התשב"ץ כתב, שהיוצא בשיירה אל המדבר, ואחר שיצאו לדרכם (בהיתר, בתנאים מסוימים) מותר לו ללכת עמם בשבת אם הם החליטו שאינם עוצרים בשבת, ואינו חייב לעצור ולהישאר יחידי, שהרי יש בזה סכנה. ואז כששבתו, יש לו אלפים אמה לכל רוח, כדין היוצא להציל, שהרי מה שיצא מחוץ לתחום בשבת היה משום פיקוח נפש. וכך נפסק בשו"ע סימן רמ"ח סעיף ד' (ועיין שם משנה ברורה).

ולכאורה אכן מוכח משם, שגם מי שיוצא להצלת עצמו גם על זה שייך ההיתר של התירו סופן משום תחילתו, ולא רק במי שיוצא להצלת אחרים.

בסוף מאמרנו הקודם, הבאנו מדברי השבט הלוי (חלק ו' סימן כו) והחוט שני (שבת חלק ד פרק ז), שהדגישו שכשמדובר במי שבאופן קבוע יוצא להצלת הנפש, יש לו לדאוג לנכרי שייקח אותו ויחזיר אותו בקביעות.

כלומר – עבורו יש להתיר רק איסור דרבנן. אך יש לשים לב, שאצל רופאים שיוצאים לעבודתם בבית החולים כלל לא היה ברור שיש להם שייכות להיתר זה של "התירו סופן משום תחילתו", וכפי שמעיר בשו"ת מנחת אשר (חלק ב' סימן מב), שרופא שזו פרנסתו וזה שכרו והוא מתכנן את שעות העבודה שלו מראש, צריך עיון גדול אם התירו לו אפילו איסור דרבנן בכדי לשוב לביתו, וזאת משתי סיבות:

א. לא ברור כלל שאם לא נתיר להם לחזור לביתם שלא יסכימו לעבוד בשבתות, ונראה יותר שלא יחסרו רופאים שיסכימו לעבוד בשבת אף אם יצטרכו לשהות בבית החולים עד צאת השבת.

ב. אפילו אם שומרי השבת אכן יימנעו מלעבוד בבית החולים בשבת מחמת הצורך לחכות בבית החולים עד צאת השבת, עדיין יש מספיק רופאים בבית החולים ואין סכנה מכך, ובפרט במי שעובד בבית החולים במקומות שרובם נכרים – צ"ע להתיר.

אך מכל מקום להלכה כותב גם הרב וייס להתיר לחזור על ידי נכרי, כהוראת גדולי הפוסקים.

בית מדרש גבוה
להלכה ורפואה

BEIT MEDRASH GOVOHA FOR
MEDICAL HALACHA

ע"ש משפחת פולד הי"ד

פרשת כי תשא תשפ"ב

הרב יוסי שפרונג - ראש בית המדרש